

УДК 37.026.4

Н. С. Моргунова

ШЛЯХИ ВКЛЮЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ ДО ІНШОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНО-КУЛЬТУРНОГО СЕРЕДОВИЩА ВНЗ УКРАЇНИ

© Моргунова Н. С., 2017
<http://orcid.org/0000-0003-3107-1103>

У статті розглядаються питання адаптації іноземних студентів до умов навчання у ВНЗ України і, як її успішний наслідок – включення них у іншомовне професійно-культурне середовище університету. Аналізуються групи адаптаційних проблем іноземних студентів. Підкреслюється, що головними агентами соціалізації та адаптації іноземних студентів у ВНЗ України є викладачі – і як носії професійних цінностей, і як представники культури, у тому числі мовної. У якості прийомів, що ведуть до включення іноземного студента до іншомовного професійно-культурного середовища університету і використовуються викладачами-філологами, автор визначає створення мовних ситуацій, максимально наближених до реальності; обговорення питань і тем, актуальних для цієї студентської аудиторії; врахування віку, релігійної, соціальної та інших особливостей контингенту; стимулювання мотиваційної сфери студентів; формування пізнавальної потреби в оволодінні мовою навчання; долучення до українських національно-культурних традицій засобами позааудиторної діяльності. Робиться висновок про те, що в умовах сучасного етапу розвитку вищої освіти України частиною освітньої політики у галузі підготовки фахівців для зарубіжних країн має стати науково організований процес їх адаптації до іншомовного професійно-культурного середовища ВНЗ.

Ключові слова: іноземні студенти, іншомовне професійно-культурне середовище, адаптація іноземних студентів.

Моргунова Н. С. Пути включения иностранных студентов в иноязычную профессионально-культурную среду вузов Украины

В статье рассматриваются вопросы адаптации иностранных студентов к условиям обучения в университетах Украины и, как ее успешный результат – включение их в иноязычную профессионально-культурную среду университета. Анализируются группы адаптационных проблем иностранных студентов. Подчеркивается, что главными агентами социализации и адаптации иностранных студентов в вузе являются преподаватели – и как носители профессиональных ценностей, и как представители культуры, в том числе языковой. В качестве приемов, ведущих к включению иностранного студента в иноязычную профессионально-культурную среду университета,

используемых преподавателями-филологами, автор называет создание речевых ситуаций, максимально приближенных к реальности; обсуждение вопросов и тем, актуальных для этой студенческой аудитории; учет возраста, религиозной, социальной и других особенностей контингента; стимулирование мотивационной сферы студентов; формирование познавательной потребности в овладении языком обучения; приобщение к украинским национально-культурным традициям средствами внеаудиторной деятельности. Делается вывод о том, что частью образовательной политики в области подготовки специалистов для зарубежных стран должен стать научно организованный процесс их адаптации к профессионально-культурной среде университета.

Ключевые слова: иностранные студенты, иноязычная профессионально-культурная среда, адаптация иностранных студентов.

Morhunova N. S. Ways of involving foreign students in the foreign professional and cultural environment of Ukrainian universities

The issues of adaptation of foreign students to study conditions in Ukrainian universities and, as its successful result, their inclusion in the foreign language professional and cultural environment of the university are considered in the article. The author gives examples of the difficulties experienced by foreign students from the first days of staying in a Ukrainian university, analyzes the existing problems of their adaptation to studying. Groups of adaptation problems of foreign students are considered: socio-cultural adaptation; socio-psychological adaptation; pedagogical adaptation. The main agents of socialization and adaptation of foreign students in the higher educational institution of Ukraine are teachers - as bearers of professional values, and as representatives of culture, including language, is emphasized. Attention to the fact that the training of foreigners in domestic universities should take into account ethnopedagogical technologies and techniques is drawn.

As the main ways leading to the inclusion of a foreign student in the foreign language professional and cultural environment of the university, the author determines the adaptation by teachers of special disciplines of texts of lectures on the specialty taking into account the level of language training of foreign students; the providing of separate teaching aids for foreigners with active cooperation with philologists who are responsible for the language training of foreign students; the definition of specific and clear questions on topics and sections aimed at the independent work of the student with a textbook, etc. The author gives examples of pedagogical techniques that are used for the same purpose by teachers and philologists: the creation of speech situations that are as close to reality as possible; discussion of issues and topics relevant to this student audience; according to the age, religion, social and other characteristics of the contingent; stimulation of students' motivational sphere; formation of a cognitive need for mastering the language of instruction; familiarization with the Ukrainian national-cultural traditions means of out-of-class activities.

As the part of the educational policy in the field of training specialists for foreign countries should be a scientifically organized process of their adaptation to the foreign language professional and cultural environment of the university is concluded.

Key words: *foreign students, foreign-language professional and cultural environment, adaptation of foreign students.*

Постановка проблеми. Актуальність проблеми адаптації іноземних студентів до іншомовного професійно-культурного середовища українського вишу обумовлена в першу чергу завданням їх подальшого ефективного професійного навчання. З початком навчання в українському ВНЗ іноземні студенти опиняються у незвичному для них соціокультурному, мовному та національному середовищі, в якому їм належить адаптуватися у найкоротший термін. Тому успішне управління навчально-виховним процесом професійної підготовки іноземних студентів є невід'ємною частиною рішення завдань їх адаптації. Ефективна адаптація підвищує якість і рівень навчання іноземних студентів, забезпечує високу вмотивованість оволодіння знаннями, вміннями і навичками.

З перших днів перебування в університеті іноземні студенти зазнають труднощів, що істотно відмінні від труднощів вітчизняних студентів. У першу чергу, це недостатнє володіння мовою навчання. Значна кількість іноземних студентів тільки наприкінці другого курсу досягають значних успіхів в оволодінні мовою, мають достатній словниковий запас і починають активно використовувати свої знання. Можна виділити такі загальні для всіх іноземних студентів труднощі процесу адаптації: низький загальноосвітній рівень; слабка підготовка з профільних дисциплін та спеціальних предметів; відмінність форм і методів навчання в українському виші від форм і методів навчання у вищій школі їх рідної країни.

Значні труднощі пов'язані з відсутністю навичок самостійної роботи. Студенти не вміють конспектувати лекції, працювати з джерелами інформації, аналізувати інформацію великого обсягу. Вони не вміють і не хочуть користуватися бібліотекою. Практичні і лабораторні роботи викликають додатковий стрес через незвичність і невміння правильно користуватися необхідними матеріалами. Наслідком цього стає перевантаження навчальними матеріалами та накопичення великого обсягу незрозумілої і незасвоєної навчальної інформації.

Метою статті є розкриття існуючих проблем адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ України та опис досвіду включення їх до іншомовного професійно-культурного середовища вітчизняного університету.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці розглядають адаптацію як багаторівневий, динамічний процес, що має свою структуру, послідовність етапів і особливості здійснення, пов'язані з певною перебудовою особистості у зв'язку зі включеністю у нові соціальні ролі (І. Троцук, М. Витковська, А. Зінковський, М. Тіткова, Г. Щуревич та ін.). Адаптація іноземних студентів до професійно-культурного середовища університету, у порівнянні з вітчизняними студентами, має свою специфіку. Так, І. Ширяєва до цієї специфіки відносить засвоєння норм інтернаціонального студентського колективу, розробку власного стилю поведінки, почуття академічного рівноправ'я, позитивне відношення до майбутньої професії [4, с. 77].

Дослідники адаптації (Ю. Дорожкін, М. Іванова, Н. Тіткова, К. Якубаєва та ін.) виділяють наступні групи адаптаційних проблем іноземних студентів: соціокультурні, соціально-психологічні, педагогічні. Соціокультурну адаптацію вчені розглядають як «активний процес взаємодії представника іншої культури і середовища його справжнього існування, процес активного надбання необхідних для життя трудових навичок і знань, засвоєння ним основних норм, цінностей нової навколишньої дійсності (явище «входження» або «включення» в культуру)» [2, с. 140]. Соціально-психологічна адаптація розуміється як вступ студента в систему міжособистісних відносин, як пристосування особистості до групи, до взаємин в ній, як прояв власного стилю поведінки [3, с. 545].

Виклад основного матеріалу. Педагогічний аспект адаптації пов'язаний із засвоєнням студентами-іноземцями норм і понять професійного середовища, пристосування до характеру, змісту і умов організації навчального процесу і ВНЗ, формуванню у студентів навичок самостійної навчальної та науково-дослідної роботи. Педагогічна адаптація передбачає пошук такого змісту, форм і методів навчально-виховної роботи, за допомогою яких викладачі могли б попереджати, пом'якшувати і усувати негативні наслідки дезадаптації, прискорювати процес соціально-психологічної та соціокультурної адаптації студентів.

Адаптація іноземних студентів до нового мовного, соціокультурного і навчального середовища складається з певних етапів: входження в студентське

середовище; засвоєння основних норм інтернаціонального колективу; вироблення власного стилю поведінки; формування стійкого позитивного ставлення до майбутньої професії; подолання мовного бар'єру [1, с. 8]. Головними агентами соціалізації та адаптації іноземних студентів у вищому навчальному закладі України є викладачі – і як носії професійних цінностей, і як представники культури, у тому числі мовної.

На початковому етапі «входження» особистості у нове професійно-культурне середовище більшість іноземних студентів мають низький рівень інформованості про політичну, економічну і соціальну системи України; про норми, звичаї, традиції та культуру народу; про існуючу в країні систему вищої освіти. Для багатьох студентів вперше виникає проблема інтернаціоналізації, необхідності комунікації з носіями різних соціальних, етнічних, національних норм і культур. Етап соціалізації та адаптації особистості ускладнюється тим, що іноземні студенти – це соціалізовано зрілі особистості, сформовані під впливом того середовища, в якому виховувалися. Вони, як правило, мають певну життєву позицію, цільові установки, систему цінностей і ціннісні орієнтації. Крім того, кожен студент має свої специфічні особливості: етнічні, національно-психологічні, психофізіологічні, особистісні тощо.

Звернемо увагу на те, що викликає великі труднощі в іноземних студентів у процесі засвоєння ними навчального матеріалу. Недостатньо вільно володіючи мовою навчання, більшість студентів не вміє відфільтровувати додаткову інформацію і конспектувати лише суть основних понять. Суттєвою підтримкою у розумінні матеріалу можуть бути адаптовані тексти лекцій чи практичних занять зі спеціальності, що мають на руках студенти. У такому випадку іноземні студенти мають змогу зіставляти почуте з побаченим у навчальному тексті з профільної дисципліни. Це – важлива підтримка в розумінні матеріалу. Але найчастіше на лекціях із загальнонаукових та спеціальних дисциплін у студентів є можливість сприймати лише звукову мову. Через швидкий темп лектора вони втрачають здатність розуміти почуте. Як наслідок, в позаурочний час вони змушені самотійно засвоювати незрозумілий матеріал зі спеціальності за допомогою неадаптованих навчальних посібників.

Робота з посібниками представляє додаткові труднощі. Іноземні студенти користуються тими ж науковими текстами, що й українські і студенти. Мова навчальних текстів є окремою темою для дослідження. Необхідно лише

зауважити, що істотні відмінності мовного оформлення одного і того ж наукового твердження (визначення або закону) викликають великі труднощі в розумінні дисципліни не тільки в іноземних студентів. Більшість авторів підручників дають хрестоматійні визначення у різних формах. Для вирішення проблеми розуміння таких визначень необхідне створення викладачами фахових дисциплін окремих навчальних посібників із загальнонаукових та спеціальних дисциплін для іноземних учнів при активній співпраці з філологами, які відповідають за мовну підготовку іноземних студентів. Так, з метою допомоги контингенту студентів-іноземців в ХНАДУ розроблено низку навчальних посібників та методичних вказівок, спрямованих на полегшення сприймання студентами загальнонаукових та спеціальних дисциплін.

Успішність навчання іноземних студентів в українських університетах багато в чому визначається їх готовністю до тих методів і прийомів навчання, що прийняті в конкретних ВНЗ. Тому для успішного включення іноземних студентів до іншомовного професійно-культурного середовища необхідно узагальнення позитивного досвіду роботи багатьох ВНЗ, а також пошук нових форм і методів навчально-виховної роботи з цим контингентом студентів.

Для більш ефективного формування предметно-комунікативних знань іноземних студентів авторам навчальних посібників необхідно при їх написанні враховувати наступні рекомендації: адаптувати тексти за фахом, орієнтуючись на рівень мовної підготовки іноземних студентів; визначити конкретні і чіткі питання за темами і розділами, спрямовані на самостійну роботу студента з підручником; розробити єдину для всього навчального профілю структуру вправ і завдань; внести елементи наочності для більш швидкого засвоєння нових термінів; включити словник нових термінів: поурочні і алфавітний у кінці посібника. Процес засвоєння лекційного матеріалу істотно полегшує наявність у студентів ксерокопій лекцій, що в деяких вузах вже є чинною нормою. В реалізації даного способу навчання акцент спрямований на слухання і осмислення почутого, тоді як механічне записування лекцій є лише фіксацією матеріалу, що повідомляється лектором без вдумливого аналізу інформації.

Слід також звернути увагу на те, що більшість педагогічних методів і прийомів, що використовують українські викладачі у роботі зі студентами, є новою формою педагогічного процесу з точки зору студента-іноземця. Щоб розробити методику успішного навчання будь-якого контингенту іноземних

учнів, необхідно в першу чергу врахувати всі його особливості. Освітній процес обов'язково повинен відбуватися з урахуванням етнопедагогічних концепцій, технологій, методик. Безумовно, педагогу слід враховувати усі фактори, що впливають на систему освіти і є особливими у кожного окремого народу: географічні, економічні, національні, історичні, культурні та релігійні тощо. Кожен етнос має свої методи і підходи, що застосовуються в педагогічному процесі, і їх необхідно брати до уваги в процесі навчання іноземних студентів. Так, для китайських студентів пріоритет у навчанні віддається читанню та письму. Механічне заучування тексту і запис його у великому обсязі – цей вид діяльності досконало розвинений у китайців. Зорова інформація засвоюється ними краще, ніж інформація усна. Якщо зорове сприйняття більш розвинене, треба враховувати цей факт і організовувати запам'ятовування інформації через наочність. Активне використання міжнародної символіки (позначення фізичних величин, математичних символів, хімічних елементів і т. ін.) застосування таблиць, схем і графіків буде успішно сприйнято в китайській аудиторії.

У технічних університетах програма мовної підготовки іноземних студентів спрямована на досягнення наступних цілей: навчити майбутнього фахівця умінь і навичок читання і реферування літератури за фахом; використовувати мову навчання із загальноосвітньою метою та як засіб виховання особистості фахівця вищої кваліфікації; формувати навички усного іншомовного спілкування. Зупиняючись докладніше на педагогічних прийомах, що сприяють включенню іноземних студентів до іншомовного професійно-культурного середовища ВНЗ України, зазначимо серед них ті, які використовують у своїй роботі викладачі-філологи: моделювання мовних ситуацій, максимально наближених до реальності; обговорення питань і тем, актуальних для цієї студентської аудиторії; врахування віку, релігійної, соціальної та інших особливостей контингенту; стимулювання мотиваційної сфери студентів; студента; стимулювати мотиваційну сферу іноземних студентів; надавати студентами самостійності, при цьому об'єктивно оцінювати результати їх самостійних дій; зацікавлювати їх та формувати в іноземних студентів пізнавальну потребу в оволодінні мовою навчання.

Практика навчання іноземних студентів у Харківському національному автомобільно-дорожньому університеті, де така підготовка проводиться з 1949 року, доводить, що процес адаптації іноземних студентів з різних країн і регіонів

має значні відмінності. Різним є, в першу чергу, ступінь дезадаптованості у студентів з різних регіонів, що можна пояснити віддаленістю двох культур – рідної і нової. Якщо зовнішні фактори рідної і чужої країни мають значні відмінності (клімат, географія та ін.), адаптація проходить важче. Релігія, національна їжа, культура, звичаї – всі ці аспекти також відіграють свою роль в успішності включення іноземних студентів до іншомовного професійно-культурного середовища університету.

Ще одним чинником, що впливає на процес успішної адаптації іноземних студентів, є той факт, у якій групі вони навчаються: багатонаціональній чи мононаціональній. Доведено, що іноземні студенти впевненіше почуваються в групі, де навчаються тільки їх співвітчизники [1, с. 12]. Це пов'язано з тим, що в мононаціональній групі відбувається швидке згуртування колективу, засноване на загальних звичаях, традиціях та вихованні, що формують певну лінію поведінки і стереотип спілкування. Такі моменти як однотипність сприйняття і засвоєння детермінують норми поведінки особистості, виконують роль своєрідного регулятора відносин у навчальній аудиторії, підтримують дисципліну, допомагають налагодити і упорядкувати навчальний процес.

Одне з найважливіших завдань для викладачів-філологів, що працюють з іноземними студентами, полягає в тому, щоб долучити їх до українських національно-культурних традицій засобами позааудиторної діяльності, забезпечити засвоєння елементів української культури за допомогою соціокультурної діяльності. Це може досягатися за допомогою спільної підготовки і проведення свят, відвідування різних історичних місць і т. ін.

Позитивний вплив на адаптацію іноземних студентів до іншомовного професійно-культурного середовища університету надає ділова і емоційна інтеграція студента до студентського колективу, насичене суспільне життя в студентському середовищі, активна участь в загальних університетських заходах – таких, як підготовка спільних свят, наукових конференцій, спортивних змагань, музичних фестивалів. На жаль, українські студенти не завжди виявляють належну повагу та увагу до своїх іноземних сокурсників не володіють супроводжуючою інформацією, не знають національних особливостей поведінки і спілкування своїх іноземних друзів. Розширення рамок дружніх контактів серед студентів теж є одним з ефективних шляхів включення іноземних студентів до професійно-культурного середовища ВНЗ.

Висновки. Отже, можна констатувати, що в умовах сучасного етапу розвитку вищої освіти України частиною освітньої політики у галузі підготовки фахівців для зарубіжних країн має стати науково організований процес їх адаптації до іншомовного професійно-культурного середовища ВНЗ. Для здійснення цього необхідним є створення низки умов адаптогенного характеру широкого спектру дії. З цих позицій адаптацію слід розглядати як комплексну педагогічну програму, успішність якої визначається множинними параметрами і критеріями, що дозволяють поліпшити якість навчання іноземних студентів і досягти найкращих академічних результатів з найменшими негативними наслідками.

Література

1. Алексеева Т. В. Психологічні фактори та прояви процесу адаптації студентів до навчання у ВНЗ : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.01 / Т. В. Алексеева; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К., 2004. – 20 с.
2. Моргунова Н. С. Наукові підходи до дослідження психологічних особливостей адаптації іноземних студентів до навчання у ВНЗ України / Н. С. Моргунова, Т. М. Єльчанінова // Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди. Психологія. – 2014. – Вип. 47. – С. 139–148.
3. Семененко І. Є. Проблеми фахової підготовки іноземних студентів в умовах вищого навчального закладу освіти / І. Є. Семененко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. – 2015. – Вип. 41 (94). – С. 544–551.
4. Ширяева И.В. Особенности адаптации иностранных студентов к учебно-воспитательному процессу в советском вузе / И. В. Ширяева. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1980. – 93 с.